

АГРОПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ – НАЙВАЖЛИВІШИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ АПК

М.Д.Бабенко, аспірант

Миколавський державний аграрний університет

У системі заходів по виведенню агропромислового виробництва з кризи особливо важливе місце належить інтеграції, яка поєднує в собі особисті, колективні та суспільні інтереси, створює реальні передумови для більш ефективного розвитку АПК і на-самперед – його головної ланки – сільського господарства. Інтеграція – перевірений практикою шлях, яким іде розвиток багатьох країн світу. За активною державною підтримкою і розумною стратегією вона може стати тією основною ланкою, яка дозволить вирішити проблему підйому економіки і підвищення її ефективності. Тому питанням поглиблення інтеграційних процесів на селі шляхом створення різноманітних ринкових структур необхідно постійно приділяти особливу увагу.

Однією з найбільш поширених форм інтеграції є агропромислова. У буквальному значенні поняття “агропромислова інтеграція” – це зближення і поєднання галузей сільського господарства і промисловості, яке забезпечує органічний синтез вказаних сфер матеріального виробництва, їх єдність. У широкому ж смислі вона зводиться до розвитку виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, які пов'язані між собою технологічно і орієнтовані на виробництво кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини.

Агропромислова інтеграція – вища форма виробничо-економічного партнерства сільського господарства з промисловістю. Проблема її розвитку присвячена значна кількість робіт науковців-економістів, з яких найбільш вагомий внесок зробили Н.П.Александров, В.І.Андрійчук, В.І.Бойко, О.О.Бугуцький, І.М.Буробкин, І.І.Дорош, І.І.Лукінов, П.М.Макаренко, Л.Л.Мельник, О.М.Онищенко, П.Т.Саблук, Ю.В.Седих, О.О.Сторожук, І.Г.Ушачьов, М.И.Хорунжий, С.Т.Хіцков,

О.М.Чаус, І.І.Червен, В.В.Юрчишин, М.Д.Янків, В.М.Яценко та ін. Проте слід визнати, що в поглядах науковців щодо сутності агропромислової інтеграції повної єдності все ж немає. Враховуючи вказане, дослідження саме цього питання, а також пов'язаних з розвитком агропромислової інтеграції проблем є метою даної статті.

Говорячи про сутність агропромислової інтеграції в сучасних ринкових умовах, слід зазначити, що, наприклад, В.Г.Андрійчук під агропромисловою інтеграцією розуміє організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з аграрної сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання [1].

Як вважають І.М.Буробкин і Є.А.Попова [2], агропромислова інтеграція представляє собою процес економічної, організаційної і соціальної взаємодії, зближення (якщо це вигідно), поєднання в єдиному господарському організмі пов'язаних єдиним виробничим циклом одержання кінцевої продукції аграрного походження структурних ланок суспільного виробництва, серед яких обов'язковою є наявність сільськогосподарського і промислового виробництв.

На думку авторів підручника “Экономика, организация и планирование агропромышленного комплекса” за редакцією В.Н.Нелепа [4], агропромислова інтеграція представляє собою складний процес безпосереднього поєднання взаємопов'язаних етапів виробництва, зберігання, переробки і доведення до споживача продуктів харчування і предметів споживання з сільгоспсировини. Її економічною основою є діалектична єдність двох взаємопов'язаних процесів — розділу і кооперування праці.

За визначенням В.М. Яценка [5], агропромислова інтеграція — це процес поступового об'єднання спеціалізованих галузей АПК, які займаються виробництвом, переробкою, зберіганням, реалізацією сільськогосподарської продукції, а також підприємств і організацій виробничої інфраструктури, що обслуговують сільське господарство, з метою підвищення ефективності агропромислового

виробництва. На його думку, на практиці агропромислова інтеграція означає органічне поєднання інтересів сільськогосподарських і промислових підприємств, спрямованих на одержання високих кінцевих результатів їх спільної діяльності.

Як показало проведене нами вивчення робіт вчених-економістів, більшість з них схиляється до того, що агропромислова інтеграція є складним економічним явищем, яке відбивається у встановленні технічної, технологічної, організаційної, управлінської, економічної, соціальної єдності сільськогосподарських, промислових та деяких інших підприємств, взаємопов'язаних процесами виробництва, зберігання, переробки і реалізації готових продуктів.

Ми прийшли до висновку, що агропромислова інтеграція — це форма територіально-виробничого комбінування та об'єднання в єдине ціле технологічно і економічно пов'язаних між собою сільгосптоваровиробників і промислових формувань (що здійснюють переробку вирощеної ними сировини), а на більш високому рівні розвитку — і торгівельних та інших обслуговуючих структур — з метою одержання синергічного ефекту, забезпечення ефективного функціонування всіх її учасників за рахунок раціонального інвестування і одержання готової конкурентоспроможної продукції.

Доцільність агропромислової інтеграції обумовлена цілим рядом чинників, серед яких: усунення розбалансованості між сільським господарством і промисловістю, що досягається завдяки поєднанню виробництва, зберігання і переробки сільгоспсировини та реалізації готової продукції; зниження розміру податку на додану вартість; зменшення втрат продукції при її проходженні по технологічному ланцюгу, що досягається завдяки зменшенню часу перебування товару на проміжних етапах; підвищення ступеня переробки аграрної продукції та її якості; поглиблення спеціалізації господарств; зменшення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби [3]; стимулювання інвестування капіталу переробних підприємств у виробництво сільгоспсировини.

Як свідчить передова практика, більш стійкий економічний стан мають підприємства, що створили у себе відносно замкнений цикл “виробництво-переробка-реалізація”, бо завдяки цьому вони

змогли уникнути цінового тиску переробних формувань. Розвиток агропромінтеграції являє собою об'єктивний економічний процес, пов'язаний, з одного боку, з суспільним поділом праці та спеціалізацією виробництва, а з другого — необхідністю взаємодії між спеціалізованими галузями та видами аграрної і промислової сфер діяльності. Водночас вона сприяє подоланню монополізму промислових структур, їх диктату щодо виробників сировини, а також забезпеченню реальної кооперації та узгодженню діяльності господарств.

Вигідність агропромислових формувань для сільгосптоваровиробників складається насамперед у гарантованому збуті виробленої ними продукції та своєчасній її оплаті. Переробному ж підприємству інтеграція забезпечує стабільне надходження сировини від членів інтегрованого формування, що гарантує його нормальну роботу.

Створення агропромислових формувань певною мірою сприяє появі нових робочих місць для працевлаштування селян. Останнє стосується не тільки безпосередньо переробних цехів, а й появи робочих місць у різноманітних об'єктах соціальної сфери, що створюються більш міцними у фінансовому відношенні агропромисловими формуваннями. Великі інтегровані структури, крім того, мають можливість організувати у себе і різноманітні агросервісні підрозділи, що теж сприяє працевлаштуванню місцевого сільського населення.

У більшості країн західної Європи агропромислова інтеграція здійснюється у формі асоціацій, які створюються або на основі поєднання власності, або за контрактами. Різні форми агропромислової інтеграції відрізняються одна від одної характером господарських зв'язків між їх учасниками, ступенем самостійності підприємств, сполученням централізації та децентралізації управління та ін.

У кінцевому рахунку різноманітні форми агропромислових формувань, на наш погляд, можна поділити на дві групи:

- 1) створені в межах одного підприємства;
- 2) ті, що об'єднують кілька сільськогосподарських і переробних підприємств та інших пов'язаних з ними структур. До їх числа відносяться різноманітні асоціації, агрофірми, агрокомбінати, концерни, холдинги, фінансово-агропромислові групи та ін.

Необхідно вказати, що інтеграція в межах одного господарства частіше за все здійснюється на базі крупного підприємства, в середині якого можуть функціонувати підрозділи, що спеціалізуються на виготовленні того чи іншого виду готової продукції або наданні послуг. У цьому випадку з'являється можливість налагодження між внутрішньогосподарськими структурами таких економічних відносин, які певною мірою відповідали б інтересам кожного з них. Як правило, цей вид інтеграції є вигідним для сільськогосподарських підприємств, бо він сприяє зростанню обсягів виробництва і підвищенню його ефективності. Однак слід визнати, що організація внутрішньогосподарської переробки аграрної сировини має і свої недоліки: недостатня глибина переробки, досить істотні втрати цінних компонентів сировини, порівняно невисока якість і вузький асортимент кінцевої продукції.

Агропромислові асоціації, що об'єднують на договірній основі сільськогосподарські і переробні підприємства, а також торговельні структури, як правило, беруть на себе весь комплекс функцій, пов'язаних з закупівлею аграрної продукції, її переробкою та реалізацією. Комерційна зацікавленість у вступі до асоціації базується на доходах, що додатково одержуються тут від покращення асортименту, якості та вигідного збуту готових продуктів. Основною вимогою до механізму регулювання виробничо-економічних зв'язків між учасниками асоціації є те, що він повинен формуватися за принципом однакової рентабельності для всіх них.

Агрофірма частіше за все створюється на базі найбільш міцного у фінансовому відношенні господарства, яке має високорозвинені виробництво, переробку, зберігання і реалізацію готової продукції, а також відповідні обслуговуючі підрозділи. До складу агрофірми нерідко включаються і кілька господарств, що об'єднуються для спільної діяльності. При цьому вони можуть організовуватись як з втратою їх членами статусу юридичної особи, так і з його збереженням.

Агрокомбінат створюється в основному на районному рівні — з включенням до його складу сільськогосподарських, переробних, торговельних та обслуговуючих підприємств і організацій АПК. Але на практиці зустрічаються комбінати, що створюються за

галузевим принципом і об'єднують підприємства кількох адміністративних районів.

Що стосується агропромислового концерну, то до його складу входять підприємства сільського господарства, промисловості, транспорту, торгівлі, наукові та інші організації. Він створюється на основі добровільної централізації функцій виробничого і науково-технічного розвитку, а також їх фінансової і зовнішньоекономічної діяльності.

Більш складним агропромисловим формуванням є холдингова компанія, де інтеграційний процес частіше за все ініціюють не сільськогосподарські, а переробні формування. При цьому головне (материнське) підприємство організовує дочірні акціонерні товариства, статутний капітал яких створений головним підприємством.

Холдинг, як правило, являє собою єдиний підкомплекс на тому чи іншому територіальному рівні. Він є одним з найбільш ефективних виходів з економічної ситуації, що склалась зараз в АПК, бо створює можливості для здійснення інвестування у капітальне будівництво, придбання технічних і енергетичних засобів та споруд, розробку нових технологій, організації належної сировинної бази, виплати працівникам заробітної плати, а інвесторам — дивідендів. Саме холдингові компанії мають сприяють широкому залученню різноманітних інвесторів (від банків до окремих фірм і підприємств) без додаткових витрат. Тому не випадково, що вони одержали поширений розвиток в Росії.

Другим напрямом інтеграції фінансового капіталу з коштами аграрних та промислових підприємств є створення фінансово-агропромислових груп, за допомогою яких з'являється можливість розв'язання цілого ряду проблем для налагодження взаємозв'язків між підприємствами, банками, страховими компаніями та іншими учасниками ФАПГ. Певний досвід у цьому плані накопичений в Росії, де ФАПГ створюється за державною підтримкою для реалізації пріоритетних програм по структурній перебудові економіки. На відміну від фінансово-промислових груп, у ФАПГ фінансові ресурси надаються не промисловим, а сільськогосподарським формуванням, що дає останнім можливість одержання пільгових кредитів для виконання передбачених при

створенні ФАПГ програм.

Обов'язковою ланкою перелічених вище великих агропромислових формувань є виробництво і доведення готового продукту до кінцевого споживача, який і визначає конкретну ціну нового виробу. Завдяки виключенню зайвих посередників тут вдається здешевити вироблену продукцію. А це, в свою чергу, дозволяє забезпечити більш міцні конкурентні позиції на ринку продовольства і знайти більш справедливий спосіб розподілу виручки (прибутку) між партнерами по технологічному процесу відповідно до реальних внесків кожного з них в кінцевий результат.

Поглиблення процесів вертикальної та горизонтальної інтеграції на основі створення різноманітних агропромислових формувань дозволяє вирішити цілу низку питань: забезпечення населення необхідною готовою продукцією; координацію підприємницької діяльності членів об'єднання; захист спільних майнових інтересів; їх фінансування та кредитування; проведення маркетингових досліджень та ін.

Практика свідчить, що в сучасних ринкових умовах можуть застосовуватись досить різні форми інтеграції. Вибір тієї чи іншої з них залежить від конкретних умов кожного суб'єкту підприємницької діяльності. Причому, пристосованими до ринкових умов можуть бути як малі, так і великі за своїми розмірами підприємства. Перевагою перших є краще пристосування до потреб визначеного кола споживачів, бо вони мають можливість більш швидко змінювати асортимент своєї продукції з урахуванням кон'юнктури ринку. Перевагами ж великих господарств є більші обсяги продукції, вищий рівень її якості і порівняно низька собівартість.

Особливу роль і місце у взаємозв'язках елементів агробізнесу відіграє кооперація, головні завдання якої — допомога сільськогосподарським товаровиробникам в розвитку економіки і підвищення ефективності їх підприємств. Вона дає можливість реалізувати переваги крупного виробництва над дрібним, дозволяє органічно поєднати особисті, колективні і суспільні інтереси, розвиває демократичні основи управління.

Висновки:

- агропромислова інтеграція — це форма територіально-виробничого

комбінування та об'єднання в єдине ціле технологічно і економічно пов'язаних між собою сільгосптоваровиробників і промислових формувань по переробці аграрної сировини, а на більш високому рівні розвитку — і торговельних та інших обслуговуючих структур — з метою одержання синергічного ефекту, забезпечення ефективного функціонування всіх її учасників;

- основними групами інтегрованих формувань є: створені в межах одного підприємства; ті, що об'єднують кілька сільськогосподарських і переробних підприємств та інших пов'язаних з ними структур. Кожна з них має свої переваги і недоліки, висвітлені в статті;
- вибір тієї чи іншої форми агропромислової структури повинен здійснюватись з урахуванням конкретних умов конкретного суб'єкту підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств.- УЗМН, 1996.-512с.
2. Буробкин И.Н., Попова Е.А. Развитие интеграционных процессов в АПК// Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. -2003. – №12. – С.12-15.
3. Гоголя О.П. Інтеграційні процеси в сільськогосподарських підприємствах //Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання. Т.2./ За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева.-К.:ІАЕ, 2001.-С.267-271.
4. Экономика, организация и планирование агропромышленного комплекса /Под ред. В.Н.Нелепа.-К.,1989.-528с.
5. Яценко В.М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні// Економіка АПК.-2004.-№1.-С.54-60.